

УДК 327(477-25)“1950/1980”

О. Ю. КИЙКОВ*

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СТВОРЕННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ: КИЇВСЬКИЙ ВЕКТОР (1950–1980 рр.)

Висвітлено початок організаційного оформлення міжнародного руху поріднених міст Києва, що розширило співробітництво у різних галузях суспільного життя, зміцнило безпосередні контакти між колективами споріднених підприємств, організацій та установ культури, творчих спілок і наукових колективів.

Ключові слова: регіональна дипломатія; поріднені міста; співробітництво; Київ; міста-побратими.

Однією з характерних рис сучасного світового розвитку на всіх його етапах є вплив суспільних сил на міжнародні відносини. Безперечно, різновидом регіональної дипломатії у справі зміцнення миру, дружби і співробітництва між народами є широкий рух громадськості поріднених міст, який зародився ще за часів боротьби з гітлерівським фашизмом. Весною 1943 року мешканці Сталінграда і англійського міста Ковентрі вирішили здійснити обмін посланцями солідарності й підтримки. Таким чином, легендарний Сталінград став ініціатором у налагодженні дружніх контактів із зарубіжним містом і виступив його побратимом. Після завершення Другої світової війни серед широкого кола громадськості багатьох країн світу визріло прагнення об'єднати зусилля усіх людей доброї волі для збереження миру, розвитку добросусідства і співпраці між народами. Наприкінці 50-х років ХХ століття, коли вже десятки міст різних країн налагодили дружні контакти, виникла необхідність у створенні єдиного центру для координації зв'язків між ними, яким власне і стала Всесвітня Федерація поріднених міст (ВФПМ), створена 1957 року у французькому місті Екс-ле-Бен. Слід зазначити, що з перших днів існування цієї неурядової міжнародної організації її діяльність набула антивоєнного характеру. До речі, в Статуті ВФПМ підкреслювалося, що головною метою організації є розвиток взаєморозуміння і співробітництва між народами незалежно від раси, мови, релігії чи політичної системи шляхом поріднення міст.

ВФПМ – міжнародна неурядова організація, що сприяє налагодженню зв'язків й розвитку дружби та співробітництва між містами

* *Кийков Олексій Юрійович* – аспірант Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, заступник директора дирекції “Дипсервіс” Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв.

різних країн незалежно від раси, мови, релігійної належності й політичних переконань їх представників.

ВФПМ проводить міжнародні конгреси і конференції поріднених міст із різних проблем, зокрема щодо встановлення та розвитку дружніх контактів, ділового співробітництва між містами, обміну досвідом у галузі культури, освіти, інформації, спорту і туризму, економіки і торгівлі.

Щороку в останню неділю квітня з ініціативи ВФПМ проводиться Всесвітній день поріднених міст. Федерація має консультативний статус при Економічній і Соціальній раді Організації Об'єднаних Націй та ЮНЕСКО. Найвищий орган ВФПМ – Генеральна асамблея, яка обирає Виконавчу раду і генерального секретаря. ВФПМ має індивідуальне та колективне членство. Місце перебування керівних органів федерації – м. Париж. Активну участь у діяльності ВФПМ беруть численні міста України, які мають побратимів у понад 100 країнах світу.

ВФПМ об'єднує близько 4000 міст у понад 170 державах світу, видає французькою мовою журнал “Поріднені міста” та “Інформаційний бюлетень”¹.

Знаковими подіями в діяльності ВФПМ стали Всесвітні конгреси поріднених міст. На IV Конгресі ВФПМ, який відбувся в 1962 році у місті Ковентрі, було прийнято рішення щорічно в останню неділю квітня проводити Всесвітній день поріднених міст. Вже на VI Всесвітньому конгресі поріднених міст (Париж, 1967 р.) було вироблено Політичну програму, важливим завданням якої стала підтримка всіх прогресивних сил у боротьбі за мир і демократію. У 70-х роках надзвичайно зросла активність цієї організації. У 1975 році, коли світова спільнота відзначала 30-річчя Перемоги над гітлерівським фашизмом, Всесвітня Федерація поріднених міст звернулася із закликом взяти участь у маніфестаціях, мітингах, присвячених історичній даті.

На цей час столиця України – місто-герой Київ – вже був повноправним активним учасником руху поріднених міст. Його побратимами стали Лейпциг у Німеччині, Краків у Польщі, Братислава у Словаччині, Флоренція в Італії, Тампере у Фінляндії, Кіото в Японії, Тулуза, Роменвіль і Шалетт-Сюр-Люен у Франції. Дружні контакти з цими містами посідали важливе місце у громадському житті столиці. Назви поріднених міст присвоювали київським вулицям, кінотеатрам, готелям та ресторанам.

Початок дружніх зв'язків Києва з містами зарубіжжя покладено ще в 50–60-х роках. Звернення 15 грудня 1951 року голови виконкому Софійської міської народної ради депутатів трудящих символізувало зародження дружніх відносин між українським і болгарським народами на рівні міст².

Наступним актом, що засвідчив наміри розвивати братні взаємини, була знакова подія: президія міської ради міста Гпява (Польща) прису-

дила 31 грудня 1980 р. місту Києву пам'ятну медаль у знак 700-річчя братньої дружби між польським та українським народами³.

Постійно розширювалося коло контактів тих міст, які прагнули тісної співпраці з Києвом. Свідченням цього є рішення № 1798 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих від 19 вересня 1961 р. “Про доповнення рішення виконкому міської Ради депутатів трудящих № 1354 від 18 липня 1961 року “Про затвердження видатків, зв’язаних з перебуванням в м. Києві делегації міста Брно”⁴, рішення виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих від 19 грудня 1961 р. “Про затвердження видатків, зв’язаних з показом в м. Києві виставки робіт художників і скульпторів м. Тампере (Фінляндія)”⁵, рішення № 2916 від 17 жовтня 1961 р. виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих “Про затвердження видатків, зв’язаних з від’їздом делегації виконкому міськради до м. Лейпцига (НДР), виділення асигнувань виконкому Міськради та ліміту на поліпшення побутового обслуговування працівників”⁶.

Яскраву сторінку у братерських відносинах вписали у 1962 році посланці міста-побратима Лейпцига, які відвідали Київський завод верстатів-автоматів імені М. Горького, а незабаром від Лейпцизького заводу токарних верстатів “Дреємашинверк” надійшла пропозиція про взаємовідносини двох однотипних підприємств⁷.

Постійно розвивалися зв’язки між трудовими колективами, народжувалися нові форми співробітництва. З 1967 року відбувався щорічний обмін поїздами дружби між Києвом і Лейпцигом. Варто відзначити, що лише у 1970 році учасники потяга дружби з Київщини, які побували у Лейпцизькому окрузі, впродовж десяти днів відвідали 113 підприємств, установ і організацій; у них взяли участь близько 70 тисяч осіб. У свою чергу, делегація потяга дружби Лейпцизького округу відвідала Київську область у 1975 році і ознайомила з 120 підприємствами і закладами⁸. Урочисто відбувалися Дні Києва у Лейпцигу в травні 1981 року. Державний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки, вокально-інструментальний ансамбль “Кобза”, ансамбль бального танцю Жовтневого палацу, артисти Київської філармонії ознайомили трудящих Лейпцига з українським мистецтвом⁹. Успішно розвивалися творчі зв’язки між колективами Київського театру опери і балету імені Т. Г. Шевченка, Київською консерваторією імені П. І. Чайковського та Лейпцизькою оперною музичною школою ім. Ф. Мендельсона¹⁰.

Досить цікавою формою взаємодії між підприємствами різних міст-побратимів стали угоди про трудове змагання споріднених колективів.

У жовтні 1972 року під час перебування потяга дружби з Лейпцига було досягнуто угоди про змагання з чотирма підприємствами і двома радгоспами Київської області і Лейпцизького округу, а також затвер-

джені його умови¹¹. А на початку 1975 року до цього руху долучилися ще п'ять підприємств – партнерами стали Київський завод “Червоний екскаватор” та Лейпцизький завод важкого машинобудування, швейна фабрика імені Смирнова-Ласточкина та фабрика виробництва одягу “Вестіс”, дослідне підприємство “Промзв’язок” і Лейпцизький комбінат техніки зв’язку та інші споріднені підприємства¹².

У вересні 1974 року в Києві проходили дні Кракова і Землі Краківської. Під час святкування учасники потяга дружби відвідали 23 київських підприємства. Власне тоді була досягнута домовленість про організацію змагання між колективами восьми київських та краківських трудових колективів. Партнерами стали київський завод “Укркабель” і краківський завод “Полькабель”, Київська тютюнова фабрика і Краківська фабрика тютюнової промисловості “Чижина”, взуттєва фабрика імені 10-річчя комсомолу України і шкіряно-взуттєвий комбінат міста Хелмек Краківського воєводства, кондитерська фабрика імені К. Маркса і кондитерське об’єднання “Вавель” та інші. Вже у 1977 році індивідуальні угоди на змагання уклали закрійниця Київської взуттєвої фабрики імені 10-річчя комсомолу України З. Корчемна і майстер закрійного цеху спорідненого польського підприємства “Хелмек” В. Мука¹³.

Дружба сприяла зародженню нового напрямку у дипломатичних відносинах. Свідченням ефективності регіональної дипломатії є, наприклад, такий факт. Робітники київського мостозагону 2 тресту “Мостобуд-1” разом зі словацькими колегами братиславського народного підприємства “Допрастав” зводили у братній країні мости¹⁴.

Київ, Лейпциг, Краків, Братислава, маючи чималий науковий та освітній потенціал, сприяли розширенню співробітництва у цій галузі з метою досягнення певних успіхів у науково-дослідній та педагогічній роботі. Так, тісна і багатогранна співпраця здійснювалася між Київським університетом імені Т.Г. Шевченка і Братиславським університетом імені Я.А. Каменського, Лейпцизьким університетом імені К. Маркса і Ягеллонським університетом у Кракові. Практикувався взаємний обмін викладачами і студентами, проводилися спільні наукові конференції і сесії, наукові дослідження тощо. Вчені-економісти Київського та Лейпцизького університетів розробили тему дослідження “Економічні проблеми інтенсифікації соціалістичного виробництва в умовах науково-технічного прогресу”, правники – “Підвищення ролі соціалістичного права у країнах соціалістичної співдружби”, підготовлені і вийшли друком спільні збірники “Нові результати природничо-наукових досліджень”, “Питання формування людини соціалістичного суспільства (кінець 60-х років)”, “Братська співпраця соціалістичних держав”¹⁵.

Окремий блок у розвитку регіональної дипломатії у радянські часи посідало наукове співробітництво, де провідну роль відігравала столи-

ця України. Розвиток наукових зв'язків із братніми державами соціалістичної співдружності – країнами народної демократії у створенні нових галузей промисловості; налагодження і розширення науково-дослідних робіт та інтенсивної підготовки кваліфікованих національних кадрів інженерів та вчених – ось власне коло завдань, які доводилося тоді вирішувати. На той період (1945–1975 роки) припадає значна кількість відряджень кращих представників виробництва, спеціалістів у галузі вищої та середньої спеціальної освіти, учених Києва до країн народної демократії для надання їм організаційної та методичної допомоги у вирішенні актуальних наукових та виробничих проблем. Так, упродовж 1945–1976 років у навчальних закладах України для 11 соціалістичних країн було підготовлено понад 9 тисяч спеціалістів, лише в 1975–1976 навчальному році навчалось майже 6 тисяч осіб з братніх країн¹⁶. Першу угоду про науково-технічну і культурну співпрацю підписано в 1960 році між Київським та Дебреценським (Угорщина) університетами. З часом Київський університет уклав такі угоди ще з 8 вишами братніх країн. П'ять договорів про співпрацю з ВНЗ зарубіжних соціалістичних країн на рахунку Київського політехнічного інституту, три уклав Київський інженерно-будівельний інститут, по два – Київський інститут народного господарства і технологічний інститут харчової промисловості та ін.¹⁷

У цих угодах передбачалося: розвиток таких форм зв'язків між ВНЗ, як обмін викладачами для читання лекцій і удосконалення досвіду навчально-виховної роботи, довготривалої педагогічної праці, спільне дослідження наукових проблем, проведення наукових розробок, обмін групами студентів під час виробничої практики і таке інше.

Свідченням ефективності такої науково-технічної співпраці є факт: на Київському заводі “Арсенал” запроваджені нові зразки різального інструменту підвищеної міцності, розроблених вченими Київського політехнічного інституту та Вищого машино-електротехнічного інституту в Габрово (Болгарія)¹⁸.

Широкі міжнародні наукові зв'язки розвивала Академія наук Української РСР, більшість її київських науково-дослідних інститутів. Сюди слід віднести спільні розробки окремих наукових проблем у рамках дво- і багатосторонньої взаємодії; закордонні відрядження учених, участь у міжнародних наукових форумах, проведення досліджень в акваторіях Світового океану, відвідини зарубіжними вченими закладів АН УРСР з метою проведення наукової роботи. Так, у 1975 році ученими АН УРСР було здійснено 647 закордонних відряджень, серед них 347 у соціалістичні країни¹⁹.

Важливою і однією з найбільш ефективних форм наукових зв'язків АН УРСР із зарубіжними науковими центрами було здійснення спільних науково-дослідних робіт щодо реалізації народногосподарських за-

вданы. У 1980 році, наприклад, понад 40 інститутів і закладів АН УРСР проводили дослідження з 238 тем спільно із зарубіжними партнерами²⁰. До речі, розробки інститутів АН УРСР здійснювалися у рамках Ради Економічної Взаємодопомоги. А деякі з них виконували функції координаційних центрів щодо організації комплексних розробок найбільш важливих наукових проблем і впровадження їх результатів у виробництво, що засвідчувало широке міжнародне визнання їхніх наукових досягнень. Серед них – великий науково-дослідний і науково-виробничий центр АН УРСР – Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона. Функції координаційного центру з проблем “Порошкова металургія” виконував інший науковий центр АН УРСР – Інститут проблем матеріалознавства, що здійснював координацію з 17 тем багатосторонньої співпраці країн РЕВ. Багатовекторність властива Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР щодо пошуку нових високоефективних галузей застосування цих матеріалів у різних галузях промисловості, Інституту кібернетики АН УРСР, що розробляв методика науково-технічного прогнозування у країнах-членах РЕВ, Інституту геофізики ім. С. І. Суботіна, який здійснював координацію з геофізичними установами соціалістичних країн Європи²¹.

Близько ста тем із проблем матеріалознавства, кібернетики, фізики, хімії та хімічної технології розроблялося інститутами АН УРСР спільно з колегами братніх країн. Так, у 1975 році успішно завершено виконання плану п’ятирічного співробітництва Інституту металофізики АН УРСР з академічними інститутами НДР, Чехії, Угорщини в галузі фізики твердого тіла. Разом зі Словацькою академією наук розроблено установку і методика дослідження закономірностей сталого руйнування металів при програмному навантаженні. Плідним було також співробітництво Інституту кібернетики АН УРСР з низкою закладів Болгарії та Німеччини, зокрема у створенні єдиного електронного зв’язку “Нева”, а також учених Інституту проблем металознавства з колегами споріднених інститутів²².

У процесі співробітництва учених Києва і братніх країн було підготовлено низку фундаментальних спільних праць: з болгарськими колегами – монографія “Електрооптика колоїдів”, з німецькими вченими – “Оброблення напівпровідникових матеріалів”; побачила світ монографія “Структура земної кори Центральної і Східної Європи за даними геофізичних досліджень”, підготовлена колективом учених європейських соціалістичних країн. Українськими і чехословацькими мовознавцями укладено чесько-український словник, історики двох братніх народів розпочали роботу над темою: “Чесько-українські історичні зв’язки”, учені Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М.Т. Рильського АН УРСР виконували спільні дослідження з етнографами Болгарії, Польщі, Чехословаччини²³.

Важливим внеском у поглиблення наукового співробітництва між ученими Києва і братніх країн було проведення спільних конференцій, організацій закордонних виставок, публікації статей і доповідей, обмін науковою літературою. У 1975 році Інститут ядерних досліджень АН УРСР провів у Києві конференцію з нейтронної фізики за участю вчених Болгарії, Угорщини, Німеччини, Китайської Народної Республіки, Монголії, Польщі, Румунії, Чехословаччини, а Інститут напівпровідників АН УРСР – конференцію зі спектроскопії комбінаційного розсіювання світла і практичного його застосування, у якій взяли участь вчені Болгарії, Угорщини, Німеччини, Чехословаччини²⁴.

Досить плідно співпрацював із видавцями академій наук країн соціалістичної співдружності колектив видавництва “Наукова думка” – у 1980 році у Києві на виставках літератури цього видавництва були представлені наукові праці вчених Болгарії та Польщі²⁵.

У другій половині 50-х – початку 60-х років минулого століття завершилося організаційне оформлення міжнародного руху поріднених міст Києва. Власне в цей період було покладено початок постійним зв'язкам з містами-побратимами Лейпцигом у Німеччині, Краковом у Польщі, Братиславою у Словаччині. Встановлення довготривалих зв'язків істотно розширило співробітництво у різних галузях суспільного життя, зміцнило безпосередні контакти між колективами споріднених підприємств, організацій та установ культури, творчих спілок і наукових колективів.

Тогочасні відносини міст-побратимів Києва і Тампере – переконливий приклад успішної співпраці регіонів тоді сусідніх держав, які належали до різних соціально-економічних систем. У 1977 році кияни приймали делегацію Тампере. Фінські гості ознайомились з досвідом роботи Київського міськвиконкому щодо ведення міського господарства. Під час перебування фінської делегації у столиці УРСР було підписано договір про постійну співпрацю, що стало значним кроком у розвитку дружніх контактів двох міст²⁶. У серпні 1981 року у Тампере на запрошення окружного Комуністичної партії Фінляндії перебувала делегація Київського міськкому Компартії України. Численні зустрічі підтвердили єдність поглядів на важливі проблеми тогочасного світового розвитку, зокрема про оголошення Північної Європи без'ядерною зоною²⁷.

Було започатковано дружні зв'язки з фінами на мистецькому ґрунті ще на початку 60-х років, коли Київський міськвиконком своїм рішенням від 19 грудня 1961 року підтримав ініціативу проведення у столиці України виставки робіт художників і скульпторів м. Тампере²⁸.

У 60-ті роки побратимом Києва стала Флоренція (Італія). Живий відгук викликало проведення в італійському місті Тижня України (1968 р.). Виставки, виступи вчених і митців ознайомили широкі верстви зарубіжної громадськості з життям та досягненнями трудящих

УРСР. Італійська преса, радіо і телебачення широко висвітлювали це свято справжньої дружби. За неповними підрахунками, лише на концертах українських артистів побувало понад 15 тисяч італійських глядачів²⁹.

З кожним роком поглиблювалися зв'язки з наймолодшим порідним містом – японським Кіото. Знаменною віхою стали Дні Києва в Кіото у вересні 1978 року. У складі делегації на святі дружби серед радянських представників був відомий український письменник Михайло Стельмах³⁰. Після поїздки київських лікарів у Кіото було перейнято низку цікавих новацій щодо організації обслуговування хворих і проведення лабораторних експрес-аналізів. У практиці роботи спеціалізованої клінічної лікарні № 14 міста Києва було застосовано фототерапію при лікуванні новонароджених. Хвилюючим святом стали Дні Кіото в столиці України у вересні 1981 року, приурочені десятиріччю поріднення двох міст. На зустріч прибула офіційна делегація японських друзів, серед яких були керівники міста, спортсмени, майстри мистецтва. На вулиці Кіото відбулася церемонія урочистого відкриття пам'ятної дошки на честь міста-побратима, закладено сквер.

¹ Енциклопедія історії України. Т. 1. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 649.

² Державний архів м. Києва (далі – Держархів м. Києва), ф. Р-1, оп. 10, спр. 1, арк. 176.

³ ДАК, ф. Р-1, оп. 10, спр. 41, арк. 3.

⁴ Там само, ф. Р-1, оп. 8, спр. 36.

⁵ Там само, спр. 159.

⁶ Там само, спр. 39.

⁷ Там само, спр. 686, арк. 4.

⁸ Київська правда. – 1975. – 9 жовт.

⁹ Прапор комунізму. – 1981. – 20, 21, 22 трав.

¹⁰ Кулинич І. М., Виднянський С. В. Киев и города-побратимы. – К.: О-во “Знание” Украинской ССР, 1981. – С. 16–17.

¹¹ Порожденные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма. – К., 1980. – С. 48–50.

¹² Вечірній Київ. – 1978. – 10 лип.

¹³ Правда Украины. – 1977. – 19 марта.

¹⁴ Історія міст і сіл Української РСР. – К., 1968. – С. 491.

¹⁵ Порожденные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма. – К., 1980. – С. 178–179.

¹⁶ Там само. – С. 168, 170.

¹⁷ Там само. – С. 171–173.

¹⁸ Там само. – С. 178–179.

¹⁹ Архів Президії АН УРСР. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році. – Арк. 181.

²⁰ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році. – Арк. 215.

²¹ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році. – Арк. 183.

²² Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році. – Арк. 182.

²³ *Виднянский С. В.* Научные и культурные связи киевлян с коллективами стран социалистического содружества. – К., 1982. – С. 12–13.

²⁴ Архів Президії АН УРСР. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році. – Арк. 212–213.

²⁵ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році. – Арк. 205.

²⁶ Історія міст і сіл Української РСР. – К., 1979. – С. 493.

²⁷ Прапор комунізму. – 1981. – 28 серп.

²⁸ Держархів м. Києва, ф. Р-1, оп. 8, спр. 34, арк. 159.

²⁹ Радянська Україна. – 1968. – 19 берез.

³⁰ Прапор комунізму. – 1978. – 5 верес.

Освещено начало организационного оформления международного движения породненных городов Киева, что расширило сотрудничество в разных отраслях общественной жизни, укрепило непосредственные контакты между коллективами родственных предприятий, организаций и учреждений культуры, творческих союзов и научных коллективов.

Ключевые слова: региональная дипломатия; породненные города; сотрудничество; Киев; города-побратимы.

Elucidation of early organizational design of the international movement of twinning cities of Kyiv, which has expanded cooperation in various areas of public life, strengthen direct contacts between groups of related businesses, organizations and cultural institutions, creative unions and research teams.

Key words: regional diplomacy; twin cities; cooperation; Kyiv.